

НАСТІЛЬНА КНИЖКА ВИХОВАТЕЛЯ

Г.В. Бєленька, Т.С. Науменко, О.А. Половіна

ДОШКІЛЬНЯТАМ ПРО СВІТ ПРИРОДИ

Старший дошкільний вік

Навчально-методичний посібник

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Київ
«Генеза»
2013

УДК 373.2.016:57.081.1](072)
ББК 74.102я7
Б43

Автори:

Бєленька Ганна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор;
Науменко Тетяна Сергіївна – кандидат педагогічних наук;
Половіна Олена Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист МОН України від 12.07.2013 р. № 1/11-11415)

Експерти:
Т.О. Піроженко, доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАНУ України;
Н.В. Левінець, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій дошкільної освіти Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Навчально-методичний посібник є складовою серії «Настільна книжка вихователя» для використання в освітньо-виховному процесі дошкільних навчальних закладів. Відповідає вимогам освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі». Базового компонента дошкільної освіти. У посібнику розкрито освітній зміст та інноваційні підходи формування компетентності дітей старшого дошкільного віку щодо природного середовища планети Земля, Всесвіту, життєдіяльності людини в природному довкіллі. Відображене методику різноманітних за формою видів роботи педагога з дітьми, що ілюструються прикладами їх проведення (заняття-дослідження, заняття-казка, заняття на природницу тематику з елементами фізичних вправ, дидактичні ігри тощо).

Для педагогів дошкільних навчальних закладів, центрів розвитку та підготовки дітей до школи, батьків.

ЗМІСТ

Передмова	4
Актуальність проблеми формування екологічно-природничої компетентності у дітей	6
Особливості розвитку дитини в процесі набуття екологічно-природничої компетентності	10
Зміст знань і практичних умінь дітей за освітньою лінією «Дитина у природному довкіллі»	15
Інноваційні підходи до формування компетентності дитини за освітньою лінією «Дитина у природному довкіллі»	27
Зразки-орієнтири організації різних форм роботи вихователя з дітьми	38
Опис авторських технологій, які можуть слугувати для вихователів орієнтирами організації екологічної освіти дітей дошкільного віку	68
Технологія використання казок у формуванні основ екологічної культури дітей дошкільного віку (Г. Бєленька, Т. Науменко)	68
Технологія використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи (Г. Бєленька, О. Половіна)	79
Додаток. Веселковий дивограй	86
Загадки	86
Усміхнені віршки	94
Термінологічний словник	102
Список рекомендованої літератури	104
Літературні джерела	106

ISBN 978-966-11-0348-0

© Бєленька Г.В., Науменко Т.С.,
Половіна О.А., видавництво
«Генеза», 2013
© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2013

Передмова

Проблема формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку набула актуальності відтоді, як до сучасної свідомості ввійшло розуміння взаємозв'язку людини з природою, взаємозалежності та взаємозумовленості їхнього існування. Однак реалітет сучасного життя підтверджують, що значної частини населення нашої країни ще не сформовано екологічно-доцільної поведінки. Про це свідчить бруд на вулицях, засміченість водою і їхніх берегів, нерациональне використання природних ресурсів, емоційна байдужість громадян до проблем довкілля, а отже, невідповідальне ставлення до власного здоров'я. Причиною є не стільки нестача знань, скільки відсутність належного ставлення до природи, почуття відповідальності за природу як за власний життєвий простір, неусвідомленість духовної та фізичної єдності людини та природи.

Доведено, що основи світогляду особистості закладаються в дошкільному дитинстві. Тож ознайомлення дітей з природою та виховання відповідального ставлення до неї саме в дошкільному віці має величезне значення і є невід'ємною складовою освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Ми хочемо, щоб діти любили природу. Що ж вони здатні побачити в природі таке, що змусить їх пригнути до неї душу? і не дозволить у майбутньому заподіяти зла? Насамперед – красу і тендітність. Тож перед педагогами постає завдання сформувати в дітей естетичне ставлення до природи, уміння помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, відчувати свій фізичний та смозійний зв'язок з нею. Краса пробуджує моральні, тобто власні людські, якості, а знання про унікальність і тендітність природи, взаємозв'язки її залежності спонукають до дій задля її збереження, відновлення, поліпшення.

У дошкільному віці діти інтенсивно набувають знань і чуттєвого досвіду, які використовують, аби розрізняти природний і штучний світ та відповідно діяти в них. Спираючись на конкретне сприйняття природних явищ і об'єктів, дорослі мають допомогти дітям пізнати природу в певній системі, одним з компонентів якої є краса. Системне ознайомлення дітей з явищами і об'єктами природи, їхніми взаємозв'язками і красою дасть дітям змогу зображені, відчути й полюбити природу.

4

З огляду на наочно-дійове сприйняття дійсності і конкретність мислення слід, даючи дитині необхідні знання, супроводжувати їх наочністю й спрямовувати в дієве русло, тобто давати змогу використовувати їх у різних видах діяльності.

Пропонований вихователям дітей дошкільного віку посібник розкриває шляхи формування в дошкільній природничо-екологічної компетентності в умовах освітнього процесу дошкільного навчального закладу. У ньому представлено як теоретичний, так і практичний матеріал. Цікаві спостереження, експліди, заняття, ігри, що спрямовані на формування в дітей системи знань про природу та практичних умінь з їх застосуванням подано в розділі «Зразки – орієнтири організації різних форм роботи вихователя з дітьми». Слово «орієнтири» використано не випадково. Така назва свідчить про те, що автори розраховують на творчий підхід педагогів до вирішення поставлених завдань, іхню ерудицію та фантазію, неординарність і самостійність мислення під час організації роботи з дітьми, а не просте копіювання наданих зразків.

Зміст посібника дібрано відповідно до завдань, окреслених у Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) у редакції 2012 року. Сподіваємося, що він стане в пригоді вихователям дітей дошкільного віку, батькам, студентам спеціальності «Дошкільна освіта».

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ

Людина живе у світі природи. Саме так, а не навпаки. Тривалий час вона ставилася до неї як до матері – з любов'ю, півагою і планою. І природа, як справжня маті, не лише пестила, а й виховувала людину, спрямовуючи на пізнання та досягнення успіхів. Та поступово, захопившись своїми успіхами, людина перестала турбуватися про природу, перестала думати про неї як про джерело свого життя. Результат у нас усунення заподіяної їй шкоди.

В останні десятиліття весь світ і Україна, зокрема, переведений у стан важкої екологічної кризи, спричиненої масштабними і систематичними негативними змінами навколо-липшого природного середовища, пов'язаними з практичною діяльністю людей. На сьогодні ситуація вимагає розумного визначення С. Дерябо та В. Ясвіна, як система уявлень входження людини до світу природи і, насільки це можливо, про світ, для якої характерними є зорієнтованість на екологічну доцільність, відсутність протиставлення людини й природи, сприйняття природних об'єктів як повноправних суб'єктів, баланс прагматичної та непрагматичної взаємодії з природою.

Психологами та педагогами доведено, що основи свідомості екологічної культури, формування ставлення особистості до природи закладаються в дошкільному дитинстві. Це підтверджує доцільність використання цього сензитивного періоду для екологічної освіти й виховання особистості, формування її екологічно-природничої компетентності.

Як зазначено в Законі України «Про охорону навколо-липшого природного середовища», на території країни здійснюється екологічна політика, спрямована на раціональне використання природних ресурсів, збереження безпечних і нешкідливих для людини й життя природи умов навколо-липшого середовища, гармонізацію відносин соціуму і природи.

У статті 7 Закону «Про охорону навколо-липшого природного середовища» вказано, що підвищення екологічної культури суспільства забезпечується освітою та вихованням, зокрема й дошкільними навчальними закладами.

У Законі «Про освіту» (статті 56, 58) підкреслено необхідність виховання в дітей і молоді дбайливого ставлення до природного середовища країни, а в 23 статті Закону «Про дошкільну освіту» виховання елементів природо-доцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля визначені серед вимог до змісту дошкільної освіти.

Сучасна наука повернулася до розуміння того, що організм і середовище є цілісною системою, а відтак катастрофічне по-

рішення стану природного середовища тягне за собою погіршення стану здоров'я та зменшення тривалості життя людей, підвищення демографічного рівня. З метою стабілізації екологічної обстановки ухвалюються політичні рішення, вдосконалюються нормативно-правова база, але суттєвих змін в екологічному рівні життєво необхідна зміна типу свідомості людини на екоцентричний, що передбачає обумовленість діяльності людей законами природи.

На початку 1990-х років у системі педагогічних наук почала формуватися екологічна психологія, або психологія екологічної свідомості (С. Дерябо, В. Ясвін). Для цього наприміру, на підміну від інших, характерною є спроба формування

важливості екологічного сприйняття природи. С. Дерябо, Г. Пустовіт, Ясвін наголошують на необхідності формування екоцентричного типу екологічної свідомості як регулятора діяльності людей у природі. Екоцентричний тип екологічної свідомості визначається С. Дерябо та В. Ясвіним як система уявлень на підміну від інших, характерною є спроба формування

важливості екологічного сприйняття природних об'єктів як повноправних суб'єктів, баланс прагматичної та непрагматичної взаємодії з природою.

Становлення екологічного світогляду відбувається поступово, протягом багатьох років життя й навчання людини. Початок цього процесу, як зазначають Н. Глухова, Н. Горопаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій та інші педагоги, припадає на період дошкільного дитинства, коли в процесі освітньо-виховної діяльності закладаються основи світогляду, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою.

До низки пріоритетних завдань освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах включено питання гуманізації – наповнення моральним змістом ідеалів і цінностей підростаючої особистості. Гуманізація взаємін дитини і природи наповнює внутрішній світ вихованця моральними цінностями Добра, Краси, Істини і Свободи. Компетентнісний підхід, покладений в основу Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, зумовлює посилення практичного аспекту освітнього процесу в ДНЗ.

Як зазначають науковці, життєва компетентність – це сукупна характеристика людини щодо відповідності її життєдіяльності умовам і вимогам життя та природним можливостям; володіння досвідом, який дає змогу висловлювати зважене судження, займати певну життєву позицію. Екологічна компетентність акумулює екологічні цінності, мотивацію

6

7